

אזרחות

יחידת לימוד בנושא מדיניות חברתית-כלכלית

הוראות

א. משך הבחינה: שעה וארבעים וחמש דקות.

ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	–	$(20 \times 1) + (15 \times 1)$	–	35 נקודות
פרק שני	–	$(20 \times 1) + (15 \times 1)$	–	35 נקודות
פרק שלישי	–	(10×3)	–	30 נקודות
סך הכול	–			100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

יש לכתוב במחברת הבחינה בלבד. יש לרשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

פרק ראשון (35 נקודות)

קראו את הקטע שלפניכם, ועיינו בקריקטורה שאחריו.

ענו על שתי שאלות: על שאלה 1 – שאלת חובה (20 נקודות), ועל אחת מן השאלות 2–3 (15 נקודות).

במקום השני בעולם מבין המדינות המפותחות: כ־2 מיליון עניים חיים בישראל

"ממדי העוני בישראל גבוהים", כך נכתב בדוח העוני של הביטוח הלאומי. לפי דוח זה, בשנת 2023 חיו בישראל כמעט 2 מיליון עניים. לדברי סמנכ"לית מחקר ותכנון בביטוח הלאומי, המשק הישראלי עבר בשנים האחרונות שני משברים גדולים – משבר הקורונה ומלחמת חרבות ברזל, שעדיין בעיצומה. משברים אלה השפיעו רבות על המצב הכלכלי-חברתי במדינה, בין היתר בשל השפעתם על ההאטה בצמיחה הכלכלית ועל מדיניות הרווחה שנקטה.

מנתוני הדוח עולה כי בשנים 2022 ו־2023 היה שיעור האוכלוסייה שהכנסתה מתחת לקו העוני כמעט זהה. בביטוח הלאומי הסבירו כי לולא התערבות הממשלה באמצעות תשלומי ההעברה והמיסים הישירים, שיעור העוני הנמדד לפי ההכנסה הכלכלית של המשפחה ביחס להכנסה הממוצעת במשק, היה עולה.

ממצאי העוני לפי פריסה גאוגרפית מראים כי שיעורי העוני במחוזות ירושלים, הצפון והדרום גבוהים מן הממוצע. לעומת זאת, במחוזות תל אביב והמרכז שיעורי העוני נמוכים מן הממוצע. מבדיקה לפי מגזר עולה כי שיעור העוני גבוה מאוד בקרב ערבים ובקרב חרדים.

הסמנכ"לית הוסיפה ואמרה כי מתחילת המלחמה התרומה של מערכת הרווחה ושל רשת הביטחון הסוציאלית הייתה לא רק במתן מענה לאוכלוסיות שחלה ירידה בהכנסותיהן, אלא גם במימון ההוצאות הרבות שנדרשה הממשלה להוציא בעקבות המלחמה, למשל מענקי אכלוס למפונים. הוצאות אלה יחייבו את הממשלה לקיצוצים בתקציב המדינה ולמציאת מקורות מימון.

בבחנית רמת החיים וקו העוני, נראה שב־2023 עלתה ההכנסה החציונית נטו לנפש, שממנה נגזר גם קו העוני, בשיעור של 3.2%. קו העוני הגיע ל־3,324 ש"ח. "העלייה בהכנסות היא תוצאה של עליית השכר ושל גידול בשיעור התעסוקה", מסבירים בביטוח הלאומי. גם הוצאות המדינה גדלו בעקבות מלחמת חרבות ברזל. הגידול בהוצאות בא לידי ביטוי בחלוקת הקצבאות, ובהן קצבאות הנכות והתגמולים לנפגעי פעולות איבה ובחלוקת המענקים, ובהם מענק אכלוס למפונים.

בביטוח הלאומי מדגישים כי הסיכוי של אנשים עובדים להיחלץ ממעגל העוני או לצמצם את הפער עד לקו העוני – גבוה יותר מאנשים שאינם עובדים. ואכן, שיעור העוני בקרב משפחות שבראשן עומד אדם עובד, שכיר או עצמאי, הוא נמוך מן הממוצע.

לדברי הסמנכ"לית, על ממשלת ישראל לטפל בשירותים החברתיים לציבור טיפול מקיף, שיעמיד את מדינת ישראל במקום ראוי בין מדינות ה־OECD, שמשקיעות הרבה במתן שירותים אלה. ממדי העוני הם אתגר חברתי, וכדי לצמצם את הפערים בחברה, יש חשיבות רבה בהשקעה בחינוך, בהשתלבות במעגל התעסוקה ובמתן שכר הולם. לדבריה, צעדים אלו יאפשרו לכל האזרחים, בלי קשר לנקודת ההתחלה שלהם, להגיע לרמת הכנסה גבוהה.

ממלא מקום מנכ"ל הביטוח הלאומי הוסיף כי דוח העוני מחדד את הצורך במתן מענה וסיוע לציבור גדול שנמצא מתחת לקו העוני, ושמצבו אף הורע בעקבות המלחמה. לדבריו, כבר עתה ברור שההשפעה של הקשיים הכלכליים ושל הוצאות המלחמה תבוא לידי ביטוי בשנים הבאות, ולכן עלינו להתמקד בהקצאת משאבים לאוכלוסיות שנפגעו. כמו כן, הוא הוסיף, הדוח מראה את חשיבותו של המוסד לביטוח לאומי הן במתן קצבאות הן בתוכניות השיקום התעסוקתי בהיותו רשת ביטחון סוציאלית מכריעה בחברה הישראלית.

(מעובד על פי ה' גיל-עד, "במקום ה־2 בעולם בין המדינות המפותחות: 900 אלף ילדים בישראל חיים בעוני", YNET, 18/12/2024)

קריקטורה

(התמונה נוצרה בטכנולוגיית AI)

ענו על שאלה 1 – שאלת חובה (20 נקודות).

1. א. על פי הגישה הסוציאלי-דמוקרטית, על המדינה לפעול לקידום ערכי השוויון. הציגו שני נימוקים לכך – נימוק אחד מן הקטע ונימוק אחד על פי מה שלמדתם. (6 נקודות)
- ב. על פי הגישה הנאו-ליברלית, אין זה מתפקידה של המדינה לפעול לקידום ערכי השוויון. הציגו נימוק אחד לכך על פי מה שלמדתם. (7 נקודות)
- ג. הציגו את הדרך שבה על המדינה לדאוג לרווחתם של העניים, על פי הגישה הנאו-ליברלית. הסבירו כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקריקטורה שלפניכם. (7 נקודות)

ענו על אחת מן השאלות 2-3 (15 נקודות).

2. הציגו שתיים מן השיטות למדידת עוני, השיטה **היחסית** והשיטה **המוחלטת**, והסבירו כיצד אחת מן השיטות שהצגתם באה לידי ביטוי בקטע.

3. במדינות רבות בעולם מעניקים קצבאות כדי לצמצם באמצעותן את ממדי העוני. יש הטוענים כי כדי לצמצם את ממדי העוני בחברה, יש להקטין את הקצבאות שמעניקה המדינה ויש המתנגדים לכך. הביעו את עמדתכם בעניין זה.
בתשובתכם הקפידו על הרכיבים האלה:
– טענה – הצגת עמדתכם באופן ברור.
– הנמקה – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את עמדתכם על מושגים וידע מלימודי יחידות ההגבר במקצוע האזרחות.

פרק שני (35 נקודות)

קראו את הקטע שלפניכם, וענו על אחת מן השאלות 4–5 (15 נקודות), ועל אחת מן השאלות 6–7 (20 נקודות).

מילי מביא מהפך? ארגנטינה יוצאת מהמיתון

לאחר שנה של כהונת נשיא ארגנטינה השנוי במחלוקת, חאבייר מיליי, הנתונים הכלכליים של ארגנטינה מראים סימני שיפור ניכרים: בראש ובראשונה, נרשמה צמיחה כלכלית לאחר שלושה רבעונים רצופים של התכווצות, כלומר צמיחה כלכלית שלילית. נוסף על כך, ארגנטינה השלימה שנה שלמה של עודף תקציבי. כשמיליי עלה לשלטון הייתה ארגנטינה במצב כלכלי קשה במיוחד, כיוון שהוצאות הממשלה היו באופן קבוע גבוהות יותר מהכנסותיה. בעיה נוספת הייתה שכמות הסחורה שייבאה ארגנטינה הייתה גדולה באופן קבוע מכמות הסחורה שהיא ייצאה.

"ארגנטינה ידעה עשרות שנים של משברים מתמשכים", אומר נספח משרד הכלכלה בארגנטינה וצי"לה. לדבריו, אחת הבעיות הייתה שארגנטינה הסתמכה על הכלכלה המקומית וחסמה ייבוא של סחורות. עוד הוסיף הנספח כי באוקטובר 2022 דרשה ארגנטינה מן היבואנים לעבור מסכת בירוקרטית מפרכת שחסמה את היבוא בפועל.

על רקע הייאוש מן המצב הכלכלי, בחרו הארגנטינאים בנשיא חאבייר מיליי, שגישתו הכלכלית הפוכה בתכלית מן הגישות של הממשל בארגנטינה שהיה עד כה. מיליי קיצץ כשליש מהוצאות הממשלה, סגר משרדי ממשלה ופיטר אלפים מעובדי המגזר הציבורי. הוא הכריז על שינוי בשיטת המס כדי להקל על משקיעים זרים, ולצד זה הפחית מגבלות שהקשו על השקעות אלו. נציג ישראל בבנק הבינאמריקאי לפיתוח, מספר כי בדרום ארגנטינה מצאו מאגר עצום של נפט וגז טבעי. הממשלה הקודמת דחקה כל חברה חיצונית מניהול המאגר ויצרה מונופול ממשלתי על מאגר זה, אם כי מונופול מאוד לא יעיל. לעומת זאת, הממשלה החדשה ביטלה את כל ההגבלות והציעה משטר השקעות חדש, שגרם לשחקנים בין-לאומיים גדולים כמו "אקסון" להיכנס לשוק.

צעד חשוב נוסף שעשה מיליי היה מכירה של חברות ממשלתיות לשוק הפרטי. בשל הרווח של המדינה ממכירה זו הושג איזון תקציבי, לראשונה זה 14 שנה. אך למרות הנתונים הכלכליים המעודדים, המצב הכלכלי של אזרחי ארגנטינה עדיין קשה. הקיצוצים הקשים פגעו בכוח הקנייה, ורבים נאלצים למצוא עבודות נוספות כדי "לסגור את החודש". נוסף על כך, בעקבות מכירת החברות הממשלתיות פוטרו עובדים רבים במגזר הציבורי, וקוצץ שכרם של העובדים שנשארו במשרתם.

ובכל זאת, ההבנה שצעדים אלה נדרשים לשיפור המצב הכלכלי רווחת גם בקרב אזרחי ארגנטינה. הביטוי לכך הוא בסקרי דעת קהל - אפילו בשיא הקיצוצים ועוד לפני השיפור המצב הכלכלי, שיעור התמיכה במיליי עמד על 46%. וכעת, שיעור התמיכה בו אף זינק ל-54%. מדובר בהישג דרמטי בדעת הקהל, שמיליי ינסה לתרגם להישג פוליטי בבחירות האמצע שיתקיימו בארגנטינה בעוד כשנה.

(מעובד על פי ע' ארץ, "מיליי מביא מהפך? ארגנטינה יוצאת מהמיתון", גלובס, 17/12/2024)

ענו על אחת מן השאלות 4–5 (15 נקודות)

4. על פי מה שלמדתם, הציגו יתרון אחד וחסרון אחד בהפרטת שירותים בעלי אופי מסחרי, והסבירו כיצד היתרון או החיסרון שהצגתם באים לידי ביטוי בקטע.

5. על פי מה שלמדתם, הציגו שני תחומים שבהם בא לידי ביטוי קידום מדיניות הגלובליזציה הכלכלית, והסבירו כיצד אחד מן התחומים שהצגתם בא לידי ביטוי בקטע.

ענו על אחת מן השאלות 6-7 (20 נקודות).

6. בעידן הגלובלי כל מדינה נדרשת להכריע עד כמה היא מתכננת להשתלב בתהליכי הגלובליזציה הכלכלית.

יש התומכים בהשתלבות זו ויש המתנגדים לה.

הביעו את עמדתכם בעניין זה.

בתשובתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

– טענה – הצגת עמדתכם באופן ברור.

– הנמקה – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את עמדתכם על מושגים וידע מלימודי יחידות ההגבר

במקצוע האזרחות.

7. במדינת ישראל התקיים דיון בנוגע להפרטת בתי סוהר, כלומר שחברה פרטית תקים ותנהל את בתי הסוהר.

יש התומכים בהצעה זו ויש המתנגדים לה.

הביעו את עמדתכם בעניין זה.

בתשובתכם הקפידו על הרכיבים האלה:

– טענה – הצגת עמדתכם באופן ברור.

– הנמקה – הצגת שני נימוקים לעמדתכם. בססו את עמדתכם על מושגים וידע מלימודי יחידות ההגבר

במקצוע האזרחות.

פרק שלישי (30 נקודות)

ענו על שלוש מן השאלות 8–12 (לכל שאלה – 10 נקודות).

8. המדיניות החברתית הכלכלית של הממשלה נועדה להתמודד עם הבעיות המתעוררות בתחומי החברה והכלכלה.

על פי מה שלמדתם:

הציגו את המדיניות של הממשלה בנוגע לאחד מן הנושאים האלה: **הקמת מכללות פרטיות או התווית תוכנית נתיבי ישראל**.
הציגו את הבעיה ששינוי המדיניות בנושא שהצגתם בא לפתור.

9. הציגו את המושג: **חברה אזרחית / מגזר שלישי**.

על פי מה שלמדתם:

הציגו שני תחומים שבהם החברה האזרחית באה לידי ביטוי במישור הגלובלי.

10. הציגו את המושג: **מדינת רווחה**.

הציגו שני שירותים שמדינת רווחה מספקת לאזרחיה.

11. הציגו את המושג: **מיסי ארנונה**.

הציגו שתי סיבות לפערים בגובה ההכנסות ממסי ארנונה ברשויות המקומיות השונות.

12. הציגו את מעמדן של הזכויות החברתיות על פי **תומאס מרשל**.

בהצלחה!